

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ამირან მაღლაკელიძე

**მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკა
საქართველოში**

ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი
დისერტაციის

ავტორეფერატი

თბილისი

2022

ნაშრომი შესრულებულია: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ეკონომიკური პოლიტიკის კათედრაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: **გულნაზ ერქომაიშვილი**
ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ოფიციალური შემფასებლები: **გივი ბედიანაშვილი**
ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

თეა ლაზარაშვილი
ასოცირებული პროფესორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

დისერტაციის დაცვა შედგება: 2022 წლის 1 დეკემბერს, 14:00 საათზე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სადისერტაციო ნაშრომის დაცვის კომისიის სხდომაზე

მისამართი: 0177,თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. N2; თსუ X კორპუსი, აუდიტორია N206

სწავლული მდივანი: ასოცირებული პროფესორი **მანანა ლობჯანიძე**
ეკონომიკის დოქტორი

შინაარსი

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება.....	4
თემის აქტუალურობა.....	4
კვლევის მიზანი და ამოცანები.....	5
კვლევის საგანი და ობიექტი.....	6
კვლევის მეთოდოლოგია.....	6
კვლევის მეცნიერული სიახლე.....	7
ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა.....	8
კვლევის შედეგების აპრობაცია და პუბლიკაცია.....	9
ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა.....	9
ნაშრომის შინაარსი.....	9
დასკვნები და რეკომენდაციები.....	11
გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომები.....	21

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

თემის აქტუალურობა

მაღალგანვითარებული სამეწარმეო საქმიანობა ნებისმიერი სახელმწიფოს ეკონომიკური სიძლიერისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის საწინდარს წარმოადგენს. ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასა და შეუქცევადი ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევაში, მეწარმეობას ცენტრალური როლი გააჩნია. მეწარმეობის, განსაკუთრებით კი მცირე და საშუალო მეწარმეობის მიზანმიმართული განვითარება, უაღრესად მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილური ზრდისათვის. მცირე და საშუალო მეწარმეობა, თავისი კონცეპტუალური არსიდან და ფაქტობრივი რეალიზაციიდან გამომდინარე, საქართველოში, ისე როგორც მთელ მსოფლიოში, მეტად მნიშვნელოვან სექტორს წარმოადგენს. მაღალია მისი დატვირთვა სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით. არსებითია, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარება შეესაბამებოდეს თანამედროვე, პროგრესულ ტენდენციებს, რაც ძირითადად დაკავშირებულია ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სფეროს უახლეს მიღწევებთან და მათ ინტეგრაციასთან ყოველდღიურ საქმიანობაში.

მცირე და საშუალო მეწარმეობის თვალსაჩინო როლსა და ფუნქციას ეკონომიკისა და საზოგადოებისათვის, ხაზს უსვამს მსოფლიოს ქვეყნების და მათ შორის საქართველოს სტატისტიკა, რომლის მიხედვითაც საწარმოთა უმრავლესობა მცირე და საშუალო ზომისაა. ამასთანავე, მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორი წარმოადგენს დასაქმების კუთხით მნიშვნელოვან კონტრიბუტორს. დიდია მისი წილი ქვეყნების სამეწარმეო სექტორის ბრუნვის, პროდუქციის გამოშვებისა და დამატებული ღირებულების მოცულობებში. ასე, მაგალითად, აშშ-ში, ახალი სამუშაო ადგილების 2/3 მცირე და საშუალო საწარმოებში იქმნება (USTR, 2021). მცირე და საშუალო საწარმოები შეადგენენ ევროკავშირის „არაფინანსური ბიზნეს ეკონომიკის“ ყველა საწარმოს 99.8%-ს და ასაქმებენ მთლიანად მომუშავეთა 65.2%-ს (European Commission, 2021a). საქართველოში, საწარმოთა 99.7% სწორედ მცირე და საშუალო ზომისაა, სადაც დასაქმებულია მთლიანად დასაქმებულთა 63% და იქმნება მთლიანი

სამეწარმეო სექტორის მიერ გამოიმუშავებული დამატებული ღირებულების 61% (საქსტატი, 2021ა).

დღესდღეობით, საქართველოს მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის წინაშე მწვავედ დგას რიგი პრობლემები. ამასთანავე, COVID-19-ის პანდემიამ მცირე და საშუალო საწარმოები ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა. აქვე, აღსანიშნავია, რომ მოცემული სიტუაცია აჩენს განვითარების არნახულ შესაძლებლობებს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების მიმართულებით, რაზე აქცენტირებაც უცილობლად სასარგებლო იქნება როგორც მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის, ისე ქვეყნის და საზოგადოების თანამედროვე განვითარების კონტექსტით. არსებული პრობლემების გადაჭრასა და შესაძლებლობების რეალიზაციაში საკვანძო როლი მთავრობის გონივრულ, მიზანმიმართულ და კომპლექსურ პოლიტიკას ეკისრება. მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის ინსტრუმენტები შერჩეულ უნდა იქნას თანამედროვე კონიუნქტურის სიღრმისეულად გააზრების საფუძველზე და ქვეყნის განვითარების დონისა და თავისებურებების გათვალისწინებით. ეს, ერთი მხრივ, ფეხზე დააყენებს და სიმლიერეს შესძენს მცირე და საშუალო საწარმოებს, ხოლო მეორე მხრივ, და პირველიდან გამომდინარე, უზრუნველყოფს შეუქცევად დასაქმებას, შემოსავლების გენერირებას და საბოლოო ანგარიშით, კეთილდღეობას მოსახლეობისათვის.

კვლევის მიზანი და ამოცანები

სადისერტაციო კვლევის მიზანია მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება და მისი ეფექტიანი განხორციელების გზების ძიება.

დასახული მიზნის მისაღწევად, განსაზღვრულია შემდეგი ამოცანების შესრულება:

- მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგიის განსაზღვრა თანამედროვე გამოწვევების ფონზე;
- მეწარმეობის სტრატეგიისა და მეწარმეობის კულტურის თავსებადობის განმსაზღვრელი ფაქტორების იდენტიფიცირება;

- გერმანიასა და ესტონეთში მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგების შეფასება და მათი გამოცდილების გათვალისწინება საქართველოში მეწარმეობის განვითარებისათვის მოკლევადიან და გრძელვადიან პერსპექტივაში;
- მცირე და საშუალო საწარმეობის სამეწარმეო პოლიტიკისა და სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის შესაბამისობის პრობლემის ანალიზი;
- საქართველოს მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის განვითარების შესაძლებლობების გამოვლენა;
- საქართველოში მცირე და საშუალო მეწარმეობის მასტიმულირებელი ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირება და მისი ეფექტიანი განხორციელების გზების განსაზღვრა.

კვლევის საგანი და ობიექტი

კვლევის საგანს წარმოადგენს მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკა. ხოლო კვლევის ობიექტია მცირე და საშუალო მეწარმეობის სფერო.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევა ეყრდნობა ქართველი და უცხოელი მეცნიერების, ადგილობრივ და საერთაშორისო სამეცნიერო პუბლიკაციებში გამოქვეყნებულ ნაშრომებს, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, მსოფლიო ბანკის, ევროკომისიის, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) და სხვა ავტორიტეტული ორგანიზაციების ანგარიშებსა და სტატისტიკურ მონაცემებს. გამოყენებული უცხოენოვანი ლიტერატურის დიდი ნაწილი, ავტორის მიერ, მოპოვებულია ზაარლანდის უნივერსიტეტის (გერმანია) ბიბლიოთეკაში, 2019 წელს, სამეცნიერო-კვლევითი ვიზიტით ყოფნის პერიოდში. კვლევის პროცესში გამოყენებულია ანალიზისა და სინთეზის, რაოდენობრივი და თვისებრივი, ინტერვიუ/გამოკითხვის, დედუქციის, განზოგადების და მონაცემთა ანალიზის მეთოდები.

მცირე და საშუალო მეწარმეობის გამოწვევებისა და საჭიროებების გამოსავლენად, ჩატარდა მცირე და საშუალო მეწარმეთა კვლევა გამოკითხვის გზით, რომელშიც მონაწილეობდა 102 მეწარმე. კვლევაში მონაწილეობდნენ მეწარმეები დედაქალაქიდან და საქართველოს 9 რეგიონიდან. მათი უმეტესობა 63,7% საქმიანობას ახორციელებს ქ. თბილისში. საქმიანობის სფეროს მიხედვით, გამოკითხული მეწარმეების 40.2% დასაქმებულია წარმოებაში, 21.6% მომსახურებაში, 15.7% ვაჭრობასა და 8.8% ICT-ში. რესპონდენტთა დარჩენილი 13.7% მოღვაწეობს ისეთ სფეროებში, როგორცაა ტურიზმი, სოფლის მეურნეობა, განათლება და სხვა. კვლევაში მონაწილე საწარმოების 19% დაფუძნებულია პანდემიის დაწყების შემდეგ. გამოკითხვა ჩატარდა კითხვარის გაგზავნის ფორმით, „Google Forms“-ის გამოყენებით, ციფრული არხების მეშვეობით. კვლევის შედეგები დამუშავდა „IBM SPSS Statistics“-ის პროგრამული პაკეტის საშუალებით. ძირითადი შეკითხვები ეხებოდა იმ გამოწვევებს, რომელთა წინაშეც იდგა და დგას მცირე და საშუალო მეწარმეობა როგორც პანდემიამდე, ისე COVID-19-ის პანდემიის დროს, ასევე, თუ როგორ შეიცვალა მათი გაყიდვების მოცულობა და ინოვაციური შესაძლებლობები. ამასთანავე, მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკის შესაბამისობის დასადგენად, მეწარმეებმა შეაფასეს ეკონომიკური პოლიტიკა და დაასახელეს სასურველი ღონისძიებები, რომლებიც გააუმჯობესებდა მცირე და საშუალო საწარმოთა საქმიანობას.

კვლევის მეცნიერული სიახლე

სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს კვლევის შემდეგ მეცნიერულ სიახლეებს:

- საქართველოში მცირე და საშუალო მეწარმეობის სფეროს კვლევის საფუძველზე გამოვლენილია ის ნაკლოვანებები, რომლებიც აფერხებენ მეწარმეობის განვითარებას, კერძოდ: ფინანსურ რესურსებსა და საწარმოო მასალებზე ნაკლები ხელმისაწვდომობა, საგადასახადო ტვირთი, ადგილობრივ და საერთაშორისო ბაზრებზე შესვლის ბიუროკრატიული ბარიერები, პროფესიონალი კადრების დეფიციტი, არაჯანსაღი კონკურენცია ბაზარზე და COVID-19-ის პანდემიის პირობებში - შეზღუდვების დაწესება;

- შესწავლილია, ზოგადად ევროკავშირში, ხოლო კერძოდ, გერმანიასა და ესტონეთში, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგები და გაკეთებულია დასკვნა, თუ რისი გათვალისწინებაა შესაძლებელი მათი გამოცდილებიდან საქართველოში წარმატებული მეწარმეობისათვის მოკლევადიან და გრძელვადიან პერსპექტივაში;
- გაანალიზებულია საქართველოში მცირე და საშუალო საწარმოების სამეწარმეო პოლიტიკისა და სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის თავსებადობის განმსაზღვრელი ფაქტორები;
- გამოვლენილია შესაძლებლობები, რომელთა რეალიზაცია ხელს შეუწყობს მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის განვითარებას საქართველოში. კერძოდ: ინოვაციები, გაციფრულება, R&D კომპონენტის გაძლიერება;
- შეფასებულია საქართველოს მთავრობის მიერ, მეწარმეობის განვითარებისათვის გატარებული რეფორმები და შემოთავაზებულია რეკომენდაციები, რომლებიც ხელს შეუწყობს მცირე და საშუალო საწარმოების წინაშე მდგარი გამოწვევების დაძლევას.

ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა

ნაშრომი წარმოადგენს, საქართველოში მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის საფუძვლიან გამოკვლევას მათ წინაშე მდგარი გამოწვევების, საჭიროებების და განვითარების შესაძლებლობების თვალსაზრისით. ნაშრომის გამოყენება შესაძლებელია სასწავლო მიზნებისთვის, უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, შემდეგ სალექციო კურსებში: მეწარმეობის განვითარების ეკონომიკური პოლიტიკა, ინოვაციური სამეწარმეო პოლიტიკა.

კვლევის შედეგები, დასკვნები და წარმოდგენილი რეკომენდაციები, შეიძლება გამოყენებულ იქნას ეკონომიკური პოლიტიკის გამტარებლების მიერ, ქვეყნის მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის წინაშე მდგარი გამოწვევების გადასაჭრელად, და ასევე, სამომავლო განვითარების ორიენტირების სწორად განსაზღვრისათვის. იგი, ასევე, სასარგებლო იქნება აღნიშნული საკითხებით დაინტერესებული მკითხველთა ფართო წრისათვის.

კვლევის შედეგების აპრობაცია და პუბლიკაცია

კვლევის შედეგები წარდგენილ იქნა საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციებში და გამოქვეყნდა რამდენიმე რეფერირებად და რეცენზირებად საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალში, როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ.

ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა

ნაშრომი შედგება კომპიუტერზე ნაბეჭდი 172 გვერდისაგან. იგი მოიცავს შემდეგ ნაწილებს: შესავალი, სამი თავი, ცხრა ქვეთავი, 24 დიაგრამა, 5 სქემა, 4 ცხრილი, დასკვნები და რეკომენდაციები, გამოყენებული ლიტერატურა და დანართები.

ნაშრომის შინაარსი

შესავალი

თავი 1. მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკა თანამედროვე გამოწვევების წინაშე

1.1. მცირე და საშუალო მეწარმეობის თეორიული წანამდღვრები

1.2. ტრადიციული მეწარმეობიდან ციფრულ მეწარმეობამდე

1.3. მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების ეკონომიკური პოლიტიკის კონცეპტუალური საკითხები

თავი 2. მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდამჭერი ეკონომიკური პოლიტიკა ევროკავშირში

2.1. მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდამჭერი ეკონომიკური პოლიტიკის ევოლუცია ევროკავშირში

2.2. მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის მახასიათებლები გერმანიაში

2.3. მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდამჭერი ეკონომიკური პოლიტიკის თავისებურებები ესტონეთში

თავი 3. მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების პრობლემები და მათი დაძლევის გზები საქართველოში

- 3.1. მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების თანამედროვე ტენდენციები საქართველოში
- 3.2. მცირე და საშუალო მეწარმეობის გამოწვევები და განვითარების შესაძლებლობები საქართველოში
- 3.3. მცირე და საშუალო მეწარმეობის შესაძლებლობების რეალობად ქცევის ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში

დასკვნები და რეკომენდაციები

გამოყენებული ლიტერატურა

დანართები

ნაშრომის **პირველი თავი** ეძღვნება მეწარმეობისა და მცირე და საშუალო მეწარმეობის კვლევის თეორიული და ასევე, მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის კონცეპტუალური საკითხების ანალიზს. კვლევის პროცესში წარმოდგენილია სხვადასხვა მეცნიერ-ეკონომისტთა შეხედულებები, წარმოჩენილია მცირე და საშუალო მეწარმეობის მნიშვნელოვნება, დადებითი მხარეები და ნაკლოვანებები. ხაზგასმულია ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების განსაკუთრებული როლი, მცირე და საშუალო მეწარმეობის თანამედროვე განვითარების სტრატეგიისა და პროცესისათვის. იდენტიფიცირებულია მეწარმეობის სტრატეგიასა და მეწარმეობის კულტურას შორის თავსებადობის განმსაზღვრელი ფაქტორები. გაანალიზებულია მცირე და საშუალო საწარმოების სამეწარმეო პოლიტიკისა და სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის შესაბამისობის პრობლემა. შედგენილია კვლევის კონცეპტუალურ-თეორიული სქემა, რომელიც აღწერს, ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებების კომპლექსური განხორციელების მეშვეობით, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების და შედეგად, საზოგადოებრივი კეთილდღეობის მიზნის მიღწევის შესაძლებლობას.

ნაშრომის **მეორე თავში** გაანალიზებულია ევროკავშირის ხელშემწყობი პოლიტიკა და ღონისძიებები მცირე და საშუალო მეწარმეობისადმი. დახასიათებულია ევროკავშირში არსებული მდგომარეობა მცირე და საშუალო მეწარმეობის, ინოვაციური საქმიანობის განვითარების კუთხით, მცირე ბიზნესის

აქტის პრინციპები, ევროკავშირის პოლიტიკის მიმართულებები და შესაბამისი მხარდამჭერი ღონისძიებები. განხილულია, მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდაჭერის კუთხით, ევროკავშირის მაღალგანვითარებული ქვეყნის გერმანიისა და წარმატებული, ყოფილი საბჭოთა და ამჟამად ევროკავშირის წევრი ქვეყნის - ესტონეთის მაგალითები. ცალ-ცალკე გაანალიზებული და შეფასებულია ორივე ქვეყანაში მცირე და საშუალო მეწარმეობის უკანასკნელი წლების სტატისტიკა და ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებები. გამოვლენილია კონკრეტული მახასიათებლები, თავისებურებები, ინიციატივები და პროგრამები, რომელთა ქართული რეალობისთვის მისადაგება და განხორციელება წინ წაწევს ქვეყნის მცირე და საშუალო მეწარმეობას.

ნაშრომის მესამე თავში განხილულია, მცირე და საშუალო მეწარმეობის საქართველოში არსებული მდგომარეობა. გაანალიზებულია ბოლო ათი წლის სტატისტიკა და გამოვლენილია განვითარების დინამიკა. ამასთანავე, მცირე და საშუალო მეწარმეთა გამოკითხვის შედეგად, გამოვლენილია ძირითადი გამოწვევები, საჭიროებები, განვითარების მიმართულებები და შესაძლებლობები. დადგენილია მცირე და საშუალო მეწარმეობის განხორციელების ხელშემშლელი ფაქტორები და შეფასებულია საქართველოს მთავრობის მიერ გატარებული ეკონომიკური პოლიტიკა.

დასკვნები და რეკომენდაციები

მცირე და საშუალო მეწარმეობის თეორიის, ევროკავშირისა და საქართველოს პრაქტიკული მაგალითების გაანალიზების საფუძველზე წარმოდგენილია შემდეგი დასკვნები:

- მცირე და საშუალო მეწარმეობას ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საქმეში მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. მას დიდი წვლილი მიუძღვის დასაქმების, შემოსავლების გენერირების და შესაბამისად, ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლების საკითხში;
- მცირე და საშუალო მეწარმეობის მნიშვნელოვნება მის შემდეგ ფუნქციებში ვლინდება: საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ფუნქცია; კონკურენციულ-

პოლიტიკური ფუნქცია; სტრუქტურულ-პოლიტიკური ფუნქცია; დასაქმებით-პოლიტიკური ფუნქცია;

- მცირე და საშუალო მეწარმეობის უპირატესობაა მომხმარებლებთან სიახლოვე, მოქნილობა, სიახლეების სწრაფად ათვისების უნარი, ხოლო ნაკლოვანებას, ერთ ადამიანზე მაღალი დამოკიდებულებადობა, ბაზარზე გავლენის უქონლობა და კაპიტალის მოზიდვის კუთხით არსებული გამოწვევები წარმოადგენს;
- დღეისათვის, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარება მჭიდროდაა დაკავშირებული ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სფეროში მიღწეულ წარმატებებთან. მცირე და საშუალო საწარმოები ხასიათდებიან ინოვაციების ათვისების მაღალი პოტენციალით, რაც შესაძლებელს ხდის მათ მყარ პოზიციონირებას ციფრულ მეწარმეობაში;
- ქვეყანაში, მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის წარმატებას დიდწილად განაპირობებს, მიზანმიმართული და კომპლექსური ხელშემწყობი პოლიტიკის განხორციელება, რომელიც მოიცავს წესრიგის პოლიტიკის, პროცესის პოლიტიკის, სტრუქტურული პოლიტიკისა და სამეწარმეო პოლიტიკის ღონისძიებათა კომბინაციას;
- სახელმწიფო ეკონომიკურ პოლიტიკასა და საწარმოს სამეწარმეო პოლიტიკას შორის შესაძლოა გამოვლინდეს შესაბამისობის მიღწევის პრობლემა, რაც განპირობებულია მეწარმეობის განვითარებისა და თვითგანვითარების სტრატეგიების შინაგანი წინააღმდეგობებით: ერთი მხრივ, წინააღმდეგობა არსებობს სოციალურ და კონკურენციულ წესრიგს შორის ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკაში, ხოლო, მეორე მხრივ, მეწარმეობის სტრატეგიასა და მეწარმეობის კულტურას შორის სამეწარმეო პოლიტიკის ფარგლებში;
- მცირე და საშუალო მეწარმეობა, ევროკავშირის ქვეყნების ეკონომიკების განვითარებაში გადამწყვეტ როლს თამაშობს. ევროკავშირის მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშემწყობი პოლიტიკის ამოსავალ წერტილს წარმოადგენს მცირე ბიზნესის აქტის ათი პრინციპი. იგი მოიცავს მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის განვითარების ყველა არსებით მიმართულებას. ევროკავშირის მხარდაჭერა შედგება ფინანსური და არაფინანსური ნაწილებისაგან. ფინანსური დახმარება მოიცავს გრანტებს,

სესხებს, გარანტიებს და პირდაპირ ინვესტიციებს კაპიტალში. არაფინანსური მხარდაჭერა კი, გულისხმობს მცირე და საშუალო მეწარმეობის ზოგადი მდგომარეობის გაუმჯობესებას. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა R&D-ის კომპონენტის გაძლიერებას;

- ევროკავშირის მოწინავე ქვეყნის, გერმანიის მცირე და საშუალო საწარმოებში ძლიერია კვლევისა და განვითარების (R&D) კომპონენტი, რაც დიდწილად განაპირობებს მათ წარმატებას. გერმანია ერთ-ერთი ლიდერია ექსპორტის მხრივ და ამაში, ლომის წილი სწორედ მცირე და საშუალო საწარმოებს, ე.წ. „ფარულ ჩემპიონებს“ მიუძღვის. გერმანიის პოლიტიკა ორიენტირებულია მცირე და საშუალო საწარმოების ფართომასშტაბიან გაციფრულებასა და ინოვაციატევადობის გაზრდაზე, სარისკო კაპიტალის ბაზრის განვითარებასა და მდგრადი გადაწყვეტილებების განხორციელებაზე. R&D-ის გაძლიერება და გაციფრულებისთვის პრიმატის მინიჭება, ნიშანდობლივი იქნება საქართველოსთვის, როგორც მოკლევადიანი, ისე გრძელვადიანი პერსპექტივისთვის. საწყის ეტაპზე, გერმანიის გამოცდილებიდან, შესაძლოა, ქართული რეალობის გათვალისწინებით, გადმოღებულ იქნას, გერმანიაში არსებული კომპეტენციის ცენტრების მოდელი, რომლებიც უზრუნველყოფენ მცირე და საშუალო მეწარმეთა კონსულტაციას, სწავლებას, გაციფრულების კუთხით მხარდაჭერასა და სხვადასხვა ტექნიკური გადაწყვეტის ტესტირებას რეალურ სამეწარმეო პროცესში ჩაშვებამდე;
- ესტონეთის მცირე და საშუალო მეწარმეობის წარმატებაში უდიდეს როლს ასრულებს მისი მოქნილი და გამჭვირვალე საგადასახადო სისტემა, ორიენტაცია მაღალტექნოლოგიური მეწარმეობისაკენ, ელექტრონული მმართველობის უმაღლეს დონეზე განვითარება და მეწარმეობის დაწყებისათვის ხელსაყრელი სამეწარმეო გარემო. ნიშანდობლივია: რეინვესტირებული მოგების არდაბეგვრის მოდელი; საშემოსავლო გადასახადის გამარტივებულად დაბეგვრის სქემა მიკრომეწარმეებისთვის, რის შედეგადაც მეწარმეთათვის დამატებით საზრუნავს არ წარმოადგენს საშემოსავლო გადასახადის გადახდა და მასთან დაკავშირებული კომპეტენციურ-ბიუროკრატიული პროცედურები და აღნიშნული, ავტომატურად ხორციელდება ბანკსა და საგადასახადო ორგანოს შორის

მცირე კომუნიკაციის საფუძველზე; კიდევ ერთ, პროგრესულ და თანამედროვეობაზე მორგებულ პროექტს წარმოადგენს „E-residency“, რომლის მიხედვითაც უცხო ქვეყნის მოქალაქეებს საშუალება ეძლევათ დისტანციურად დაარეგისტრონ ბიზნესი ესტონეთში და ისარგებლონ ესტონეთის საჯარო და კერძო სერვისებით. საქართველოში, მოკლევადიან პერსპექტივაში განხორციელებისათვის, ვფიქრობ, ღირებული იქნება, ქართულ რეალობაზე მორგებით, საშემოსავლო გადასახადის გამარტივებული დაბეგვრის სქემის ინიცირება;

- მცირე და საშუალო მეწარმეობა არსებით როლს თამაშობს საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისთვის, რაც ნაშრომში მოცემული, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების, ბოლო ათწლეულის სტატისტიკური ინფორმაციის ანალიზითაც ნათლად დადასტურდა. აღნიშნულ პერიოდში, ქვეყანაში, განუხრელად იზრდებოდა მცირე და საშუალო ზომის საწარმოთა მიერ დასაქმებულ მოქალაქეთა რიცხვი, მცირე და საშუალო საწარმოების ბრუნვა, გამოშვებული პროდუქციის, დამატებული ღირებულებისა (კლება დაფიქსირებულია მხოლოდ 2020 წელს, რაც პანდემიის საწინააღმდეგოდ შემოღებულ შეზღუდვებს უნდა მივაწეროთ) და მწარმოებლურობის მოცულობა. ამ კუთხით, ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა დადებით ტენდენციას ავლენს. ამასთანავე, დასაფიქრებელია ის ფაქტი, რომ დედაქალაქ თბილისშია თავმოყრილი ქვეყნის ეკონომიკური აქტიურობის უდიდესი ნაწილი, რაც ეკონომიკური საქმიანობის განვითარების და ქვეყანაში დოვლათის შექმნის კუთხით, რეგიონების ნაკლებ ჩართულობაზე მიუთითებს. აღნიშნული, საბოლოო ჯამში, იწვევს დედაქალაქისა და რეგიონების ეკონომიკური განვითარების დონის მკვეთრ დაშორებებს, რაც აქტიური შიდა მიგრაციის ხელშემწყობია. ეს უკანასკნელი კი, სოფლის მეურნეობის სექტორში ქმნის არსებით გამოწვევებს;
- დიდმნიშვნელოვანია, ქვეყნის მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორი ვითარდებოდეს თანამედროვე განვითარების ტენდენციების შესაბამისად, რაც უპირველეს ყოვლისა ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების პროორიტეტულ ინტეგრირებას გულისხმობს საწარმოს ყოველდღიურ საქმიანობაში. ამ თვალსაზრისით, საქართველოში არცთუ ისე სახარბიელო მდომარეობაა მაშინ,

როდესაც ქვეყნის ციფრული განვითარების დონე ვერ პასუხობს თანამედროვე გამოწვევებს, საწარმოთა უმრავლესობაში ინოვაციური პროცესები დაბალი აქტიურობით ხასიათდება, ხოლო მომხმარებელთა უმეტესობაში არ არის განვითარებული ციფრული არხების გამოყენების კულტურა საქონლისა და მომსახურების შეძენისათვის;

- მცირე და საშუალო მეწარმეთა კვლევამ გამოავლინა ის არსებითი გამოწვევები და საჭიროებები, რომელიც დგას მცირე და საშუალო მეწარმეთა წინაშე. აგრეთვე, გამოიკვეთა განვითარების ის მიმართულებები, რომლებიც გამოხატულია პანდემიის გავლენით. COVID-19-ის პანდემიამდე პერიოდისთვის, საქართველოში, მცირე და საშუალო მეწარმეთათვის მთავარ გამოწვევას წარმოადგენდა ფინანსურ რესურსებზე წვდომა, რაც გამოკითხულთა 37.3%-მა დაასახელა. ამასთანავე, ძირითად გამოწვევებად წარმოჩნდა საწარმოო მასალებზე (27.5%) და საერთაშორისო ბაზრებზე წვდომის (22.5%) საკითხი. ამასთანავე, რესპოდენტთა 18.6%-მა ერთ-ერთ ძირითად გამოწვევად საგადასახადო ტვირთი დაასახელა. COVID-19-ის პანდემიის პირობებში კი, მცირე და საშუალო მეწარმეები მთავარ გამოწვევად ასახელებენ შეზღუდვების დაწესებას (60.8%), ფინანსურ რესურსებსა (33.3%) და საწარმოო მასალებზე ხელმისაწვდომობას (28.4%). ნიშანდობლივია სახელმწიფოს ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება მიზნობრივად მოხდეს გამოკვეთილ პრობლემებზე აქცენტირებით;
- კვლევამ საქართველოს მაგალითზეც დაადასტურა მსოფლიოში ჩამოყალიბებული ის ტენდენცია, რომლის მიხედვითაც, პანდემიის პირობებში, შემცირდა მცირე და საშუალო საწარმოთა პროდუქტისა და/ან მომსახურების გაყიდვების მოცულობა. მეწარმეთა 45.1%-მა აღნიშნა, რომ საწარმოს გაყიდვებში კლებაა დაფიქსირებული. ამავდროულად, გაიზარდა მცირე და საშუალო საწარმოთა გაყიდვების მოცულობა ციფრულ არხებში. კვლევაში მონაწილე საწარმოთა 37.2%-მა, მოახერხა არსებულ ვითარებასთან კარგად ადაპტაცია და ციფრული არხების მეშვეობით, თავიანთი პროდუქტის და/ან მომსახურების რეალიზაციის გაზრდა;
- კვლევამ აჩვენა, რომ პანდემიის პირობებში გამოკითხული მცირე და საშუალო საწარმოების 39.3%-ში ინოვაციების შესაძლებლობები აღმავალი ტენდენციით

ხასიათდება. შეიძლება ითქვას, რომ პანდემია საწარმოს ინოვაციური შესაძლებლობების გაზრდისათვის კარგი საშუალებაა. ამასთანავე, არსებითია, მცირე და საშუალო მეწარმეთა უნარ-ჩვევების გაუმჯობესება ინოვაციების და ტექნოლოგიების დანერგვა-გამოყენების თვალსაზრისით, რასაც გამოკითხულ მეწარმეთა უდიდესი უმრავლესობა საჭიროებს;

- ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების განვითარების, ათვისებისა და დანერგვის კუთხით არსებულმა ნაკლოვანებებმა გამოკვეთა ის შესაძლებლობები რომელთა რეალიზაციაც პოზიტიურად წაადგება საქართველოს მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის შემდგომ განვითარებას. კერძოდ, ნიშანდობლივია, ინოვაციების, გაციფრულებისა და R&D-ის მიმართულებით აქცენტირება;
- მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარებაში სახელმწიფოს ეკონომიკურ პოლიტიკას არსებითი როლი ეკისრება. საქართველოს მთავრობა არაერთ პროგრამას ახორციელებს მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდასაჭერად. მცირე და საშუალო სამეწარმეო სექტორის ხელშემწყობი პროგრამების განხორციელების კვალდაკვალ, გარკვეული დადებითი შედეგები სახეზეა, როგორც დასაქმების, ისე საწარმოთა განვითარების თვალსაზრისით, რასაც პროგრამების განხილვისას წარმოდგენილი სტატისტიკური ინფორმაციაც მოწმობს. ამასთანავე, პანდემიამ მცირე და საშუალო საწარმოები და შესაბამისად სახელმწიფოც ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა. პანდემიაზე რეაგირების მიმართულებით მთავრობამ განახორციელა რიგი ღონისძიებები, მაგალითად, საგადასახადო სუბსიდირების სახით, რამაც საწარმოებს საშუალება მისცა შეენარჩუნებინათ ლიკვიდურობა;
- საქართველოში, მცირე და საშუალო საწარმოთა უდიდესი ნაწილისთვის (77.5%) საკუთარი სახსრები დაფინანსების ძირითადი წყაროა. ყურადღებამისაქცევია ის ფაქტი, რომ სახელმწიფოს მიერ ინიცირებულ საგრანტო პროგრამებისადმი დაინტერესება მაღალია, თუმცა, აღნიშნული, დაფინანსების ძირითადი წყარო, მხოლოდ მცირე და საშუალო საწარმოთა 2.9%-სთვისაა. ზემოაღნიშნული მიუთითებს, რომ მცირე და საშუალო საწარმოთა უმრავლესობისთვის საჭირო ფინანსების მოძიებასთან დაკავშირებით, თვითგანვითარების კომპონენტი ძლიერია. ასევე,

საგულისხმოა ის შედეგი, რომ სახელმწიფოს ინიცირებულ საგრანტო პროგრამებს საკუთარი საჭიროებების შესაბამისად მიიჩნევენ კვლევაში მონაწილე მეწარმეთა მხოლოდ 19.5%. უდიდესი ნაწილი 54.5% კი, მათ, მეტ-ნაკლებად შესაბამისად თვლის. მიღებული შედეგიდან გამომდინარე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ზემოაღნიშნული პროგრამები ძირითადად ვერ ან მეტ-ნაკლებად პასუხობს მცირე და საშუალო საწარმოების თანამედროვე გამოწვევებს და გადახედვას საჭიროებს;

- მცირე და საშუალო მეწარმეთათვის ერთ-ერთ მტკივნეულ საკითხს წარმოადგენს საგადასახადო ასპექტი, რომლის კორექტირების სურვილითაც არაერთი მეწარმე გამოვიდა. გამოკითხული მცირე და საშუალო მეწარმეების უმრავლესობას სურს საშემოსავლო გადასახადისა (46.1%) და დამატებული ღირებულების გადასახადის (32.4%) განაკვეთის შემცირება, რის კვალდაკვალაც ისინი ხედავენ საკუთარი საქმიანობის გაუმჯობესების პოტენციალს. მეწარმეთა აზრით, როგორც ჩანს, საგადასახადო განაკვეთები შეუსაბამოდ მაღალია და გადახედვას საჭიროებს შემცირების მიმართულებით;
- საბოლოო ჯამში, და ვფიქრობ ზემოხსენებული ასპექტების გათვალისწინებით, ლოგიკურია, რომ მცირე და საშუალო მეწარმეთა სოლიდური ნაწილი (41.4%) დადებითად არ აფასებს სახელმწიფოს ხელშემწყობ პოლიტიკას. წინამდებარე კვლევამ ცხადყო, მცირე და საშუალო მეწარმეები, მიუხედავად სახელმწიფოს აქტიურობისა, სამეწარმეო ველზე მდგომარეობის გაუმჯობესების მიმართულებით, მაინც დგანან არსებითი გამოწვევების წინაშე. აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოს ძალისხმევა არასაკმარისია და ეკონომიკური პოლიტიკის მიმართულებით, მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდასაჭერად, არსებით ცვლილებებს და ახალ ინიციატივებს საჭიროებს.

კვლევის პროცესში ჩატარებული ანალიზის, მცირე და საშუალო მეწარმეთა საჭიროებებისა და ზემოაღნიშნული დასკვნების განხილვის საფუძველზე, შემუშავებულია რეკომენდაციები, რომელთა სახელმწიფოს მხრიდან მხედველობაში

მიღება გააუმჯობესებს მცირე და საშუალო საწარმოების საქმიანობას და უზრუნველყოფს მათ შეუქცევად განვითარებას:

- ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური სტაბილურობის შენარჩუნება, უსაფრთხო სამეწარმეო გარემო, რაც შექმნის მყარ საფუძველს ინვესტიციების შეუქცევადი შემოდინებისათვის;
- მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების მიზნით შექმნილი სახელმწიფო პროგრამების მეწარმეთა საჭიროებებთან შესაბამისობის კუთხით კვლევის ჩატარება და შესაბამისად კორექტირება. აღნიშნული პროგრამების არეალის გაფართოება და მეტი მასშტაბურობის მიღწევა. განსაკუთრებით, რეგიონების განვითარების კუთხით აქცენტირება. ახალი, საქართველოს რეგიონულ და კულტურულ თავისებურებებზე მორგებული პროგრამების ინიცირება;
- ფინანსური და საკონსულტაციო მხარდაჭერი პროგრამის შემუშავება მცირე და საშუალო საწარმოებში R&D-ის კომპონენტის გაძლიერებისთვის;
- ინკლუზიურ ზრდაზე ორიენტირებული, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების პროგრამების შემუშავება. კერძოდ, მეწარმეობის დაწყებისა და განვითარების მიზნით, სოციალურად დაუცველი ჯგუფებისთვის შეიქმნას ხელშემწყობი პროგრამები, რომელთა ფარგლებში უზრუნველყოფილი იქნება მათი კონსულტირება, სწავლება, ფინანსური მხარდაჭერა მეწარმეობის დაწყებიდან მინიმუმ ერთი წლის განმავლობაში;
- მცირე და საშუალო საწარმოთა პროდუქტისა და მომსახურების ცნობადობის ამაღლების კუთხით სხვადასხვა ღონისძიებების ორგანიზება, მაგალითად, გამოფენების, ფესტივლების მოწყობა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე, განსაკუთრებით ტურისტულ ზონებში; საზღვარგარეთ გამოფენებში მონაწილეობაში მხარდაჭერა: სამგზავრო და სხვა საჭირო ხარჯების დაფინანსება;
- თანამედროვე გამოწვევების საპასუხოდ, სახელმწიფომ ხელი შეუწყოს განათლების პოპულარიზაციას მეწარმეობის, ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების მიმართულებით. ამისათვის, საჭიროა განხორციელდეს სხვადასხვა მარკეტინგული ღონისძიება (სარეკლამო ვიდეორგოლები,

წარმატებული შემთხვევების და გამოცდილების გაზიარება) სოციალური ქსელებისა და ტელევიზიების მეშვეობით და ამასთანავე, საქართველოს უნივერსიტეტებში პრიმატი მიენიჭოს მეწარმეობის, ინოვაციების და ტექნოლოგიების, კომპიუტერული მეცნიერებების მიმართულებებს;

- მცირე და საშუალო მეწარმეთა და თანამშრომელთა კომპეტენციის ასამაღლებელი ღონისძიებების ორგანიზება: საგანმანათლებლო კურსები და ტრენინგები ციფრული ტექნოლოგიების, ელექტრონული კომერციის, გაყიდვების, მარკეტინგის, ფინანსების მიმართულებით. სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი მოსახლეობის პროფესიული გადამზადებისა და დასაქმების სპეციალური პროგრამების შემუშავება;
- განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს ისეთი სამეწარმეო ეკოსისტემის ფორმირებას, რომელიც ხელს შეუწყობს ექსპორტზე ორიენტირებული წარმოების გაფართოებას; საექსპორტო ბაზრებზე შესვლის ბარიერების გადალახვის მიზნით, საინფორმაციო, საკონსულტაციო მხარდაჭერა;
- საგადასახადო მიმართულებით, საქართველოს თავისებურებების გათვალისწინებით, განხორციელდეს საშემოსავლო გადასახადის გამარტივებული დაბეგვრის სქემა (ესტონეთის მაგალითზე). იგი, უფრო მარტივს და მოქნილს გახდის მეწარმეთა საქმიანობას, ამასთანავე, ექნება მასტიმულირებელი ეფექტი;
- ბიუროკრატის შემცირება: ხელშემწყობ პროგრამებში მონაწილეობის მიღების გამარტივება, ელექტრონული მმართველობის კომპონენტის გაძლიერება მთავრობა-მეწარმეს შორის ურთიერთობაში;
- შეიქმნას ციფრული ეკონომიკის/მეწარმეობის განვითარების სტრატეგია;
- ინოვაციების ცენტრების ქსელის გაფართოება საქართველოს ყველა ქალაქისა და მუნიციპალიტეტის მასშტაბით, ასევე, მსგავსი საგანმანათლებლო სივრცეების შექმნა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სფეროში მოსახლეობის ტექნიკური და სამეწარმეო უნარ-ჩვევების განვითარება;
- საქართველოს ყველა რეგიონში, მცირე და საშუალო მეწარმეთა მხარდასაჭერად, ქართულ რეალობაზე მორგებით, ინიცირდეს კომპეტენციის

ცენტრების მოდელი (გერმანიის მაგალითზე), რაც მცირე და საშუალო მეწარმეებს საშუალებას მისცემს მიიღონ კონსულტაცია და სწავლება გაციფრულების სამოქმედო გეგმასა და საუკეთესო გადაწყვეტილებების მიღებასთან დაკავშირებით, ასევე, გამოსცადონ სამეწარმეო გადაწყვეტები;

- სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს მოსახლეობის მეტი რაოდენობის ხელმისაწვდომობა ფართოზოლოვან ინტერნეტთან და ციფრულ ტექნოლოგიებთან.

გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომები

1. Maglakelidze, A. & Erkomaishvili, G. (2021). Challenges of small and medium enterprises during the COVID-19 pandemic: Case of Georgia. *Problems and Perspectives in Management*, 19(4), 20-28. doi:10.21511/ppm.19(4).2021.02
2. Bedianashvili, G. & Maglakelidze, A. (2021). The Digital Economy and Business in the Conditions of Pandemic. *The materials of the International Scientific Conference "Social Sciences for Regional Development 2020". PART III. ISSUES OF ECONOMICS*, 26-37, Daugavpils University, Latvia.
3. მაღლაკელიძე, ა. (2020). ციფრული მეწარმეობის გამოწვევები და პერსპექტივები საქართველოში. *ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“*, XII(3), 154-168.
4. მაღლაკელიძე, ა. (2020). ტექნოლოგიური ინოვაციები და მეწარმეობის განვითარების შესაძლებლობები საქართველოში. *ჟურნალი „გლობალიზაცია და ბიზნესი“*, 10, 264-269. DOI: <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.036>
5. მაღლაკელიძე, ა. (2019). მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარება და საშუალო ფენის ფორმირება საქართველოში. *ჟურნალი „გლობალიზაცია და ბიზნესი“*, 7, 123-129. DOI: <https://doi.org/10.35945/gb.2019.07.015>
6. მაღლაკელიძე, ა. (2019). საშუალო ფენის ფორმირების გამოწვევები საქართველოში მეწარმეობის განვითარების კონტექსტით. *ჟურნალი „გლობალიზაცია და ბიზნესი“*, 8, 116-120. DOI: <https://doi.org/10.35945/gb.2019.08.014>
7. მაღლაკელიძე, ა. (2019). ეროვნული ინოვაციური სისტემის ფორმირებისათვის საქართველოში. *ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“*, XI(1), 171-179.